

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 4, Number 320 (2018), 192 – 197

UDK 1/14 (045)

J. Dosmagambetova

Kazakh National Academy of Choreography, Astana, Kazakhstan 010000

E-mail: ddd_dos@mail.ru

ALI SHARIATI ABOUT UMMAH AS A THEORETICAL MODEL OF THE IDEAL SOCIETY

Abstract. The purpose of the work is to identify and study the role and place, aspects of the Muslim Ummah as a model for building an ideal society in the philosophy of Ali Shariati. The methodology of work is specifically historical, comparative, social methods of research. As a result of the work, the following conclusions were made: Shariati gives a classification of society based on the types of religion. In his opinion, there are the following types of religion: 1) tawhid -religion based on monotheism, 2) shirk-based on polytheism, 3) kufr-based on unbelief, where tawhid is recognized as the true religion, and shirk and kufr - opposing true, tawhid religion. Accordingly, only that which is based on the religious ideology of tawhid is recognized as an ideal society

The field of application of the results obtained by the author of the article is the improvement of the methodological principles of the research of society in the philosophy of Ali Shariati. The author's conclusions can be used in teaching at the social and humanitarian faculties of the disciplines of the religious-philosophical cycle.

Keywords: Keywords: Islamic civilization, Ummah, ideal society, tawhid.

УДК 1/14 (045)

Д. Ж. Досмагамбетова

Қазақ Ұлттық Хореография Академиясы, Астана, Қазақстан 010000

АЛИ ШАРИАТИ ИДЕАЛДЫ ҚОҒАМНЫҢ ТЕОРЕТИКАЛЫҚ ҮЛГІСІ РЕТИНДЕГІ МҰСЫЛМАНДЫҚ ҚАУЫМ ЖАЙЛЫ

Аннотация. Жұмыстың мақсаты Али Шариатидың философиясындағы идеалды қоғам құру үлгісі ретіндегі мұсылман Қауымының рөлі мен орнын, қырларын зерделеу, анықтау болып табылады. Жұмыстың әдіснамасын нақты-тарихи, салыстырмалы, әлеуметтанулық зерттеу әдістері құрайды. Жұмыстың нәтижесінде мынадай қорытындылар жасалды: Шариати бойынша идеалды қоғам дін түрлеріне сүйене отырып құрылады, діннің келесі түрлері бар: 1) таухид – бір құдайлышыққа негізделген дін, 2) ширк – политеизмге негізделген, 3) куфр-шынайы дін ретінде таухид мойындалатын, ал ширк пен куфр шынайылыққа, таухидтік дінге қарсы тұратын ретінде карастырылатын сенбешілікке негізделген. Осыларды есепке ала отырып, таухидтің діни идеологиясына негізделетін қоғам ғана идеалды қоғам болып есептеледі.

Макала авторы алған нәтижелерді колдану аясы, Али Шариати философиясындағы әлеуметтік үдерістерді зерттеудің әдіснамалық қағидаларын жетілдіру болып табылады. Автордың шығарған қорытындылары әлеуметтік-гуманитарлық факультеттерде діни-философиялық циклі пәндерін оқыту үдерісінде пайдаланыла алады.

Түйін сөздер: Ислам өркениеті, қауым, идеалды қоғам, таухид.

«Ислам өркениеті» мен қазіргі заманғы мұсылман қоғамдарының даму перспективалары туралы философиялық және әлеуметтанулық теорияларды зерттеу жалпы мұсылман әлемі үшін де, қазіргі заманғы Иранға қатысты алсақ та өте өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Қазіргі заманғы Иран елінде өте жиі талқыға түсетін мәселелердің біріне иран революциясының салдарлары ғана емес, сонымен қатар мемлекеттікін ерекше формасын құру мәселесі мен жаһандану мен

батыстындыру жағдайындағы қоғамның ары қарай дамуы мәселелері де жатады. Шынайы «қайта жаңғыртылған» дін қағидаларын басшылыққа алғатын қоғам қандай жолмен жүруі керектігі туралы сұрақ қазіргі заманғы Иран үшін жай ғана риторикалық сұрақ болып табылмайды. Қазіргі заманғы иран зияткерлерінің басты міндеттерінің бірі адамның қарапайым құқықтарын қалпына келтіру болды, бұл теңдік пен әділдік идеясына негізделген әр түрлі гуманистік ілімдердің пайда болуының алғышарты болды. Жер бетіндегі өмірде бақытқа жетудің әр түрлі философиялық және әлеуметтанулық теориялары әзірленді. Осы сұраққа байланысты Шариати ғалымдар мен дінтанушылардың алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі тұрғындарың кең ауқымына мәтінде жасырылған Жер бетінде идеалды қоғам жасау туралы идеяны түсіндіру болып табылады. Идеалды қоғам құру, Шариатидың айтуы бойынша, бірінші кезекте рухани жетілгендік болып табылады. Экономикалық теңсіздікті жою емес, адамгершілікті қайта жаңғырту. Ислам қоғами, деп есептейді Шариати, Батыстың теріс әсерінен, моральдық тәуелді етудің барлық тұрларінен босатылуы керек. Али Шариатидің әлеуметтік –философиялық көзқарастарында идеалды қоғам тұжырымдамасы маңызды орын алады. Оның қоғамға деген көзқарастарының ерекшелігі оның мұсылман елдерінде, соның ішінде қазіргі заманғы Иран елінде кең тараған «дін әлеуметтануы» позициясында тұратындығы болып табылады. Өзінің «Ислам әлеуметтануы» енбегінде ол құдай мен дінсіз жоғары деңгейлі өркениет пен қоғам болуы ақылға сыймайтындығы туралы идеяға негізделеді. Қоғамның теоретикалық, идеалды үлгісі ретінде Али Шариати мұсылман қоғами – Қауымды алады. Исламдық энциклопедиялық сөздікте осы ұғым әр түрлі түсіндіріледі. Қауым ең алдымен мұсылман жамағаты ретінде түсініледі, алайда оның мағынасының әр түрлі басқа да қырлары бар. Құранда Қауым адамдардың жынытығынан тұратын адами қоғамдастық ретінде түсіндіріледі. Құрандағы адамзат тарихы бір діни жамағаттың, яғни Қауымның ортақ дінге біріккен бірыңғай адамдар Қауымын құраған басқа бір жамағатты біртіндеп алмастыруы ретінде қарастырылады. Осы сөздікке сәйкес, Халифаттан тыс жерде өмір сүретін мұсылман Қауымға кіретін болды, яғни XIX ғ. Соңына дейін әр түрлі елдер мұсылмандары заң жүзінде мұсылмандардың бірыңғай жамағатының мүшелері болып есептелді. XIX ғ. сонында мұсылман елдеріндегі ұлттық азаматтық туралы идея пайда болды. Қауым түсінігі автономдық діни қауымдастықтарды белгілеу үшін де пайдаланылды [1].

Иран философының идеалды қоғам тұжырымдамасының ерекшелігі оның жарқын теократиялық сипатта болуы мен «исламдық басқару» бастапкы қағидаларын қайта жаңғырту идеясына, Мұхаммед пайғамбардың дін мен саясат, руханилық пен зайдарлылық бірлігі қағидаларына негізделген мұсылмандық жамағат – Қауымды басқару тәжірибесін қайта жаңғыртуға негізделгендігінде болып отыр. Оның идеалды теократиялық қоғам үлгісінің келесі ерекшелігі мұсылман жамағатының бұрынғы басқару формаларын мұсылман қоғамының қазіргі заманғы жағдайына бейімдеуге ұмтылыс жасайтындығы болып табылады. Али Шариати үшін Қауым – бұл идеалды қоғам үлгісі, түрі және оның тұжырымдамасы мұсылман иеодогиясына негізделеді, тек осындай қоғам аясында ғана адамдардың үйлесімді бірлесе тіршілік етүіне мүмкіндік бар деп есептейді ол. Шариати Құранның негізгі ережелерінің дәстүрлі емес түсіндірілуі негізінде тапсыз қоғам құру идеясына келеді. Ол теңдік туралы идеяны пайдалануды, адамды адамның қанауын жою туралы, тапсыз қоғам құру туралы идеяны пайдалануды орынды деп есептейді. Шариатига сәйкес, Қауым – бұл теңдік пен әділдік кепілі ретінде жалпыхалықтық меншік, алайда тапсыз қоғамда басты біріктіретін күш - дін болуы тиіс.

Мұсылмандық Шығыста ұлт-азаттық қозғалыс ислам жалауының астында болғандықтан, исламдық философиялық, саяси және этикалық доктриналарды реформалау мен модернизациялаудың қажеттілігі өткір болды. Шариати «шынайы» дінді туындуату тұжырымдамасын негізгі идеялары қазіргі заманғы иран қоғамының қоғамдық-саяси және мәдени өмірінде белсенді пайдаланылатын идеалды қоғам Қауымның тұжырымдамасында іске асырылған теңдік пен әділдік, демократия негізінде ерекше ислам қоғамын құру ізденістері мәселеісімен байланыстырыды. Осы сұрақты едәуір нақтылай отырып, ол Қауымды – таухидты қоғам ретінде, яғни өзі шейіттікі жатқызатын шынайы дінге негізделген қоғам ретінде қарастырады. Бұл теңдік пен әділдікке негізделген жеке меншік пен басып – жаныштау жок тапсыз қоғам.

Шариати дін тұрларіне сүйене отырып, қоғамды жіктейді. Оның пікірінше діннің келесі тұрларі бар: 1) таухид – бір құдайлылыққа негізделген дін, 2) ширк – политеизмге негізделген, 3) куфр- шынайы дін ретінде таухид мойындалатын, ал ширк пен куфр шынайылыққа, таухидтік

дінге қарсы тұратын ретінде қарастырылатын сенбеушілікке негізделген. Осыларды негізге ала отырып, идеалды қоғам ретінде таухидтің діни идеологиясына негізделетін қоғам ғана есептеледі. Алайда бұл жай ғана адамдардың қоғамдастығы ғана емес, ол тенденциялық әділдікке негізделген, бұл идеалды қоғам және адамдар тек сонда ғана үйлесімді өмір сүре алмақ.

Идеалды қоғамның өзінің теоретикалық үлгісін мысалмен сипаттау үшін Али Шариати Авеля мен Каин оқиғасын алады. Авеля қоғамы тенденциялық әділдікке негізделген және дүниетанымдық негізі ретінде «таухид» қызмет ететін үйлесімді қоғам болып табылады. Ислам энциклопедиялық сөздігінде «таухид» «Алладан басқа тәнір жок» қағидасына негізделген монотеизм ретінде анықталады. Каин қоғамы құлдық пен жеке меншікке негізделген. Осы мәселе бойынша, марксизммен пікір таластыра отырып, Али Шариати, күш пен билікті жеке меншік емес, ал керісінше күш пен билік жеке меншікті туыннатады деп есептейді. Осы қоғам да политеизм, яғни көпкүдайшылдық дегенді білдіретін «ширк» сәйкес келетін дүниетанымға ие. Құдайдың мұсылмандық тұжырымдамасы монотеистік сипатқа ие және «Алладан басқа құдайларға табыну, сонымен қатар заттар мен адамдарға табыну ең ауыр құнә (кабира), сенбеушілік (куфр) ретінде қарастырылады» [1, 232б.]. Қауым – бұл Шариати пікірінше, негізгі қағидаларға негізделген «Авеля қоғамы» болып табылады. Бірінші қағида – бұл діни жамағатты «мызғымас көшбасшы», яғни харизматикалық көшбасшы туралы сөз болып отыр, басқаруы керек дегенді білдіретін «басшылықтың мызғымастығы».

«Философиялық энциклопедиялық сөздікте» харизма келесідей анықталады: «Харизма (грекше – мейірімділік, несібе, құдайдың берген сыйы), ерекше дарындылық; қандай да бір тұлғаның (харизматикалық көшбасшы- пайғамбар, проповедник, саяси қызыметкердік), әрекет, институт немесе белгінің ізін басушылар мен ұстанушылардың азды-көпті ортасының көз алдында ерекшеліктің, асыра жаратылыс, құнәсіздік немесе қасиеттіліктің ерекше қасиеттеріне ие болуы [2, 755 б.].

Басшылыққа қатысты, Али Шариати былай деп жазады: «Қауым имаматсыз, яғни осындай көшбасшының жоғарғы басшысының тіршілік ете алмайды» [3]. Суннегітік пен шейіттікте қоғам өміріндегі имамат пен имамдар рөлдерін түсіндіруде қағидалы айырмашылықтар бар. Қарастырылып отырған сұрақ бойынша, діни адамдардың рөлі туралы сұрақ бойынша суннізм едәуір демократиялық сипатқа ие: мұсылман жамағатының – Қауымның кез-келген мүшесі, егер ол кем дегенде келесі екі қасиетке ие болса, имам (молда) ретінде таңдала әрі тағайындала алады: 1) мұсылмандардың қасиетті мәтіні – Құранды оқи алатын әрі жақсы білетін; 2) сыйыну жиналыстарын жүргізе алатын. Шииттік доктринаға сәйкес «діни адамдар сайланбайды» және таңдалмайды, бұл адамдар «Құдайдан», олар «айшықталады». Али Шариати, шиизмнің теоретигі әрі идеологы бола отырып, сонымен қатар, имам және имамат әлдекімнің таңдауына ғана емес, сонымен қатар демократиялық басқарудың батыстық формасына қарсы шығады. Ол басты айырмашылықты халықты басқарудың демократиялық формасынан және исламда оның атқаратын рөлінен көреді. Егер бірінші жағдайда, демократия халықтың басқаруы ретінде түсіндірілетін болса және халық қоғамдағы барлық әлеуметтік – саяси мәселелерді шешудегі шешуші фактор ретінде түсіндірілетін болса, екінші жағдайда, яғни исламда халық «шешуші фактор емес, мойындаушы фактор» ретінде мойындалады. Шариати біреуді гений етіп тағайындауға болмайтыны секілді, имам қылып тағайындау да мүмкін емес деп есептейді. Тек бойында «Құдайдан берілген» қасиеттері бар жан ғана имам бола алады. Соңдықтан не имам да, не имамат та, яғни қазіргі заманғы мұсылман қоғамының басшылығы қазіргі заманғы демократиялық үрдістерге еш қатысты емес. Оған қоса, Шариатидің пайымдауынша, имам барлығын халық талап еткендей жасауға міндетті емес, олардың басты мақсаты халықтың әл –ауқаты мен бақытын қамтамасыз ету емес. Имам мен имаматтың басты міндеті мемлекет пен қоғам басшыларының міндеті секілді – бұл Қауымды, егер тіптен осы жол ұлы қайғы-қасіреттерге әкелуі мүмкін болғандығына қарамастан едәуір дұрыс әрі тиімді жолды таңдай отырып, жетілуге қарай алып жүру.

Имам теоретикалық бірынғай мұсылман жамағатында рухани және зайділік пен қоғамдың биліктің ең жоғарғы билеушісі ретінде қарастырылады. Бұл дәстүрдің тарихы тереңде жатыр және ол ислам дінінің туындау дәуірінен бастап қалытаса бастайды. Мұхаммед пайғамбар және алғашқы халифтер дүрақтың кезіндегі тек алдыңғы қатарларда тұратын тұлғалар ғана емес, сонымен қатар

мұсылман жамағатының басшылары да болды. Әл –имам немесе «имамат – зайдірлік және рухани биліктер тоғысатын мұсылман жамағатының жоғарғы басшылығының институты» [4].

Идеалды қоғам негізінде жатқан екінші маңызды қағида бұл әділдік қағидасы. «Алла әділетті» деген шейіттік бағыттың басты идеясына сүйене отырып, Шариати әділетсіздік құдайға тән емес деп есептейді, демек, оны болдырмауға әбден болады. Шариати пікірінше тұлғаны құрметтейтін, ал тұлға Алладан басқа ешкімге бағынбайтын басқару басқарудың идеалды формасы болып есептеледі. Тұлғаның рухани еркіндігі тек Аллаға бағынумен ғана шектелген, алайда ол тәуелсіз және экономикалық мәжбүрлеуден ада.

Біркүдайшылық қағидасынан кейінгі таухидтік діннің негізгі қағидасы тенденциялық табылады. Шариати пікірінше таухидтің құрамына тенденктің алуан түрлері кіреді. Бұл, ең алдымен, қоғамның барлық әлеуметтік қабаттарының тенденгін мензейтін әлеуметтік тенденциялық тендентік және ақырғы кезекте, идеалды қоғамның, яғни Қауымның құрылымы дегенді білдіреді.

Таухидтік діннің шындығының маңызды сәті онда шіркеу секілді маңызды институттың болуы, себебі кез-келген дінде клерикалды аппараттың болуы осы дін мәнін бұрмалауды және таухидтің ширкке трансформациялануы, яғни монотеизмнен полетеизмге көшуін қуәландырады. Және ол мұны шіркеудің билік құрушы таптың мұддесін бейнелейді және қоргайтындығымен байланыстырады, ал бұл болса өз кезегінде таухидтік басты қағидасы әлеуметтік топтардың тенденгін бұзу мен оларды жаңыштауга экеледі.

Шариатидің айтуынша тек ислам философиясы ғана адамдар арасындағы шынайы тенденктің қалыптасуына, ағайындылық қарым – қатынастың қалыптасуына септігін тигізе алады. Мемлекет және мемлекет зандастырған әр түрлі зангерлік нормалар әлеуметтік және саяси тенденктің тек қағаз жүзіндегі кепілдемелерін ғана бере алады. Олармен салыстырғанда «ислам тенденгі» шынайы тенденциялық тендентік болып табылады, себебі ол «таухидтік діннің» негізгі қағидаларына сүйенеді.

Шынайы діннің негізгі қағидасы монизм қағидасы болып табылады, оған сәйкес Алладан басқа тәнір жоқ және бұл идея қоғамды біріктіретін, шогырланғыратын идея болып табылады деп есептейді Шариати, ол сонымен бірге адамдарды Құдай алдында теңестіреді де. Э. Дюргеймнің діннің біріктіретін функциясы туралы теориясына сүйене отырып, Шариати қоғамды біріктіру мен жұмылдыру үшін жағдайлар жасау тек шынайы діннің күші жететін нәрсе деген қорытындыға келеді. Шынайы дінде «Алладан басқа Тәнір жоқ» қағидасы, әмірші, қожайын тек Алла дегенді білдіреді, онда «ширкке» сәйкес, яғни бұрмаланған дінге сәйкес қоғам қожайындар мен құлдарға бөлінеді. Шариатидің пікірінше бұрмаланған діннің осы тұрғысы қоғамның қарама-қарсы топтарға бөлінуін, яғни қожайындар мен құлдарға бөлінуін, табиғаттан келе жатқан толықтай табиғи құбылыс деп есептейтін Аристотельдің философиясына негізделген деп есептейді. Демек, ширктең басты әлеуметтік маңызды функциясы, Шариати пікірінше, «ақтайтын функция» болып табылады. Мұндай дін адамдарды «сендердің барлығың немесе сен, немесе сенің қоғамың болуларың керек және құдайдың қалауымен анықталғандығы туралы ереже» «біреулерінің кемсітүшілігі мен билік жүргізуі және басқаларының тәуелді жағдайы» толықтай ақталғандығының табиғи жағдай екендігіне және одан ешқайда құтылмайтындарына көздерін жеткізеді [5, 1806]. Қоғамдағы мұндай жағдайлардың орын алуда «шынайылықтың барлығы Құдайдан» негізгі қағидасымен толықтай ақталады. Таухидтік дін, деп есептейді иран философи, әділетсіздік пен қанауышылыққа негізделген қоғамдың тәртіпке қарсы шығады, сондықтан пайдаланушы тап үшін қауіпті болып табылады, себебі ол революциялық идеология болып табылады, пайдалану мен жаңыштауга қарсы халықтық көпшіліктің ұйымдастырылған күші ретінде болады. Ширк, бұрмаланған дін ретінде, қолданыстағы әлеуметтік теңсіздіктің актайдың таптың қорғауға кіріседі, және оларға қарсы болған кез-келген әрекет Аллаға қарсы шыққандық ретінде түсінідіреледі. Таухидтік діннің онтологиясы Алланың адамды жаратқандығы қағидасына негізделеді, оған сәйкес: а) Алла – барлық дүниенің жаратушысы; б) Алланың қалауы шекетен тыс қуатты және бүкіл әлемге таралады және бұл в) Алла дүние туралы абсолютті білімге ие, адам бір ғана Құдай – Аллаға сене отырып, әлемнің бірлігі туралы идеяға келед, бір әлемге сену біздер, барлық адамзат баласын Жаратушының жаратқандығы туралы идеяға алып келеді, сондықтан барлығымыз біrmіз, яғни тенбіз дегенмен байланысты. Таухидтік діннің негізгі басты қағидаларының бірі адамдардың әлеуметтік және саяси тенденгі болып табылады және бұл қағида фикх, яғни мұсылмандық заң жүргізудің арқасында жүзеге асады. Таухидтік діннің міндеті – барлық түрдегі прогрессті алға бастыру, адамның әлеуметтік және саяси еркіндігін мойындау. Қоғамды басқару және мемлекет пен әр түрлі саяси топтамалар арасындағы қатынастарды ғана емес, сонымен қатар қоғамның әр түрлі қабаттары арасындағы қатынастарды реттестіруге келер болсақ Шариати пікірінше, негізгі

саяси –құқықтық қағидалар мыналар болуы керек: 1) шура қағидасы (ақылдасушылық), 2) иджма (пікірлерді көлістіру, бірлесіп шешу), 3) иджтихадқа құқықты мойындау (діни және әлеуметтік мәселелерді еркін түсіндіру). Ол шынайы дін еркіндікті құрметтеуі керек деп есептейді.

Тенденциялардың көлесі бір түріне Шариати халықтар арасындағы тенденкті жаткызды, бұл үлкен немесе кіші халықтар жоқ, сондықтан бірде –бір халық басқа бір халықты басып жаныштай алмайды дегенді білдіреді. Қазіргі заманғы мұсылман қоғамдарын талдау негізінде, ол мұсылман мемлекеттерінде аса бір ауқымды мәселелерді айқындағы. Бұл «ұшінші әлем» елдерін батыс мемлекеттерінің әр түрлі формалар мен әдістер бойынша отарлауы. Олардың ішінде едәуір кең таралғандарына мыналар жатады: батыстандыру мен модернизациялау түрпатында, біз бұған жаһандану дегенді қоса аламыз, Батыстағы шамадан тыс өндіру дағдарысымен байланысты жаппай тұтынудың батыстық тауарлары белсенді енгізіліп жатыр. Осының нәтижесі ретінде батыстық құндылықтар мен өмір сүру салтының стандарттары таңылады, этникалық шиеленістер жасанды жолмен тұтандырылады. Осы сұрақ бойынша Шариати, француз зерттеушісі Фанон Ф. секілді ұлтшылдық тек ел тәуелсіздігін алғанға дейін ғана әрекет етеді, ары қарай ол агрессор қолындағы шокпарға айналады деп өте дұрыс атап өтеді. Ұлтшылдық мәселесін шешудегі мұндай тәсіл тек біздің мемлекетіміз үшін ғана емес, сонымен қатар бүкіл кеңес дәуірінен кейінгі кеңістік үшін де және, жалпы, барлық полиэтническі мемлекеттер, барлық дүниежүзілік қоғамдастық үшін де өзекті болып отыр, себебі ұлтшылдық қағидастық үлттық мемлекеттің қалыптасуында оң рөл ойнайды және содан кейін өзін –өзі құртады, себебі қоғамның ары қарайғы тіршілік етуінде қоғам негіздерін сактау үшін анағұрлым позитивті рөлді этникааралық бірігу қағидастырылған [6].

Кез-келген мәселелерді шешу кезінде Шариати ол өзі әзірлеген әдіснамалық қағидаларды қатаң ұстанады. Жекелей алсақ, халықтар тенденгі туралы сұрақты қарастыра отырып, ол, бірқұдайшылдық қағидастына сүйене отырып, яғни таухидке сүйене отырып, барлық халықтар мен ұлттар тенденгі мен бірлігі туралы идеяны негіздейді. Бір жаратқанға сену әлемнің бірлігі туралы идеяға алып келеді және барлық адамдар бір ғана жаратушының жасаған жаратылышы дегенге келеді, барлық адамдар бір-бірінің алдында ғана емес, сонымен қатар Алланың алдында да тен, олардың барлығы бір ғана адамзат баласының тегі болып табылады. Шариати таухид қағидастынан, яғни бір құдайшылықтан интернационализм қағидастырылған жағдады деп есептейді, яғни бұл қағидаға сәйкес барлық адамдар, барлық ұлттар мен халықтар тен, сондықтан бірде –бір халық келесі бір халықты пайдалану мен жаныштауға құқылы емес.

Тенденциялардың қатаң жыныстар тенденгі дегенді де білдіреді. Шариатидің түсіндіруіндегі осы сұрақ бірегей шешімге ие болды. Ол ислам қоғамындағы әйелдер қауымының алатын орнына қарсы. Ол жыныстардың тенденгін жақтады. Оған қоса, ол ислам дін ретінде әйелдердің рөлін төмендетеді деген кең таралған пікірді – бұл жаңсақ пікір және дұрыс емес көзқарас тұрғысы, бұл заттардың шынайы келбетін бұрмалайды деп есептейді. Исламды жыныстардың өзара қарым – қатынасы туралы мәселе бойынша бұрмалау Шариати пікірінше, Құранды дұрыс аудармау мен дұрыс түсіндірмеудің салдарынан болып отыр. Дұрыс жасалмаған аудармада сәйкес әйел ер адамның – Адамның қабыргасынан жаралған, осы арқылы әйел адамның орнын төмендету түсіндіріледі. Шариати арабтың «риб» сөзі бірнеше мағынаға ие және «қабырға» сөзі бұл осы аталмыш сөздің тек бір ғана аудармасы ғана. «Риб» сонымен қатар «табиғат», «болмыс» деп те аударылады. Демек, жыныстардың өзара қатынасы туралы мәселеге қатысты исламдық көзқарас тұрғысының мәні, Шариати пікірінше келесігে сайды: «... еркектер мен әйелдер – табиғаты бір және оларды Құдай бір мезгілде жаратты. Олар – бір нәсілден, оолар – ағайындылар» [7]. Әйелдердің мұсылман әлемінде алатын орны бүгінгі таңда исламның, шынайы діннің, яғни таухидтің қағидаларына қайшы келеді. Бұл пұтқа табынушылықтың қалдықтары болуы керек деп пайымдайды ол. Үлгі ретінде ол екі әйгілі ислам әйелдерінің бейнелерін алды – Фатима және Зейнаб, олар мұсылман әлемінің тарихында белсенді рөл ойнаған. Шариати оларға келесі сипаттамаларды берді: «Фатима- пайғамбар ізбасары, «бұғауланғандардың құқықтарының» бейнесі және дәл сол мезгілде «әділдік іздеушілердің» белгісі, айқын көрінісі ...Зейнаб- Хусейн Имамның қайғылы өлімінен кейін тірі қалған елші-әйел, бас алғыштар жүйесіндегі барлық қорғансызы қамалғандар туралы куәлік етеді (әлемнің нұры жаусын)» [8]. Ол қазіргі заманғы мұсылман әйелдері, бір жағынан, батыстық әйелдердің жүріс –тұрыс стереотиптерімен жүрмеуларі керек, алайда, сонымен бірге, тек отбасы мен үйдің күйбен біршілігімен шектелмеуларі керек және өздерінің орындарын төмендеткізумен келіспей, қоғамның өмірінде белсенді араласуы керек деп есептейді.

Идеалды қоғам туралы сөз қозғағанда, әрине шығыстың ұлы ойшылы, екінші ұстаз әл – Фарабидің идеалды қоғам туралы ойлары жан –жақты қарастырылған «Қайырымды қала тұрғындары» атты еңбегін Али Шариатидің көзқарастарымен салыстырмай кетуге болмайды. Әл – Фараби мен Али Шариатидың идеалды қоғам туралы тұжырымдаманың салыстырмалы талдауы осы ұұрақты қарастыруда белгілі бір ұқсастық пен айырмашылық барын көрсетеді. Әл –Фарабиде идеалды қоғам тұжырымдамасы көп жағдайда анағұрлым зايырлы сипатқа ие, ал бұл кезде Али Шариати философиясында бұл ұұрақ діни көзқарас тұрғысынан қарастырылады, ен алдымен, ислам философиясы тұрғысынан қарастырылады. Әл -Фараби адамдардың үйымдарының, адамдар қоғамының идеалды түрі ретінде қарастыратын өзінің қайырымды қала туралы философиялық пайымдауларында, оны этникалық және конфессиялық айырмашылықтарға қатыссыз қарастырады, ол жалпы идеалды қоғам туралы жазады. Ал Шариати А. бұл ұұрақты шешудегі қарастыру тәсілінің ерекшелігі ол жалпы идеалды қоғамның идеясын негіздемейді, идеалды қоғам деп атаплатын өзінің тұжырымдамасында ол мұсылман жамағаты – Қауымды меңзеп тұргандығында, яғни ол Қауымды осындай адамдар бірігуінің үлгісі ретінде қарастырады. Бірақ осы екі философиялық жүйелерге ортақ нәрсе шығыстың екі ойшылы да осындай адамдар қоғамдастықтары тенденциясында олардың әділдікке негізделуі керек деп есептейтіндіктерінде.

Әл –Фарабидің билеудің демократиялық формасына қатынасы теріс болып табылады және Фараби мен Шариати көзқарастарының ұқсастықтары да осында. Фараби пікірінше ұжымдық қалада « төмендегілер мен жоғарыдағылар үйлеседі, басшылықтың небір түрлері кездеседі... Оның тұрғындарының өздерінің оларды басқаратын басшыларына ешқандай қатынастары жоқ, немесе оның тұрғындары оларды өздері басшылар етіп сайлайды, және оларды басқаратындар мұны тек бағыныштылардың қалауымен ғана жүргізеді, ал соңғылары олардың бұйрықтарына бағынбайтындықтан, онда бұл қалаларда шындығында не басшы, не бағыныштылар жоқ» [9]. Бұл қалада ең абайройлы, ең құрметті басшы ретінде өз қаласының тұрғындарына көбірек еркіндік беретіндері, олардың тілектері мен қалауларын қанағаттаныратындары, ал өздері тек ең қажетті заттармен ғана шектелетіндері деп пайымдайды Фараби.

Қорыта айтқанда, иран философи Шариати сонымен қатар мемлекетті, яғни Қауымды имам басқаруы керек деп есептейді. Және мұнда егер суннитизмде имам тағайындалатын болса, оны адамдар таңдайтын болса, ал шиизмде ол айқындалатын сәтін ескеру қажет. Әл -Фараби мемлекет басшысыға қойылатын барлық талаптарға сәйкес келетін адамды табу өте кын деп есептеген. Сондықтан мемлекетті барлығы жиналғанда басшыға қойылатын талаптарға сәйкес келетін адамдар тобы немесе екі немесе үш адам басқаруы керек. Али Шариати де осы көзқараспен келіседі, ол мұсылман елдеріндегі басшылықты имам мен имамат жүзеге асыра алады және жүзеге асыру керек деп есептейді. Егер имамат, яғни басшылық өз міндеттерін атқаруды тоқтатса, тоқтап қалса және қоғамды алып жүрмese («институцияланса»), оларды биліктен тайдыру керек және бұл істе барлық құралдар жақсы деп есептейді Шариати [10].

УДК 1/14 (045)

Д. Ж. Досмагамбетова

Казахская Национальная Академия Хореографии, Астана, Казахстан 010000

АЛИ ШАРИАТИ ОБ УММЕ КАК ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ИДЕАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация. Цель работы изучить, определить роль и место, виды мусульманской Уммы в качестве образца построения идеального общества в философии Али Шариати. Методологию работы составляют конкретно – исторические, сравнительные, социологические методы исследования. В результате работы были сделаны следующие выводы: Шариати дает классификацию общества, основываясь на типах религии. По его мнению существуют следующие разновидности религии: 1) таухид -религия, основанная на единобожии, 2) ширик - основанная на политеизме, 3) куфр- основанная на неверии, где в качестве истинной религии признается таухид, а ширик и куфр - как нечто, противостоящее истинной, таухидной религии. Соответственно, идеальным обществом признается только то, которое основывается на религиозной идеологии таухида.

Сфера применения результатов, полученных автором статьи, является совершенствование методологических принципов исследования социальных процессов в философии Али Шариати. Выводы автора могут использоваться в процессе обучения предметам религиозно- гуманитарного цикла на социально-гуманитарных факультетах.

Ключевые слова: Исламская цивилизация, умма, идеальное общество, таухид.